PREFIXE ROMÂNEŞTI DE PROVENIENȚĂ SLAVĂ (2)

SERGIU DRINCU
Universitatea „Tibiscus”, Timişoara

Cuvinte-cheie: *formarea cuvintelor, derivarea cu prefixe, prefixe de proveniență slavă*

Prefixele discutate în acest studiu fac parte din categoria celor neproductive şi rar analizabile. De aceea ele nu sunt incluse, mai deloc, în studiile şi tratatele de formarea cuvintelor[1].

Ca element formativ, de exemplu, **bez-** nu este discutat nici în $FCLR_1$, nici în $FCLR_2$. De asemenea, este ignorat şi în FCLR (2007). Faptul se datorează, după cum am văzut, numărului mic de derivate cu acest formativ şi, mai ales, caracterului neanalizabil al celor mai multe dintre ele, căci „tratatul întreprinde descrierea cuvintelor care au o formă internă făcând abstracție, în mod deliberat, de faptul dacă ele sunt sau nu create în româneşte” (p. XIII). În acest sens, în $FCLR_1$ se precizează că „Prin f o r m a ț i i r o m â n e ş t i nu se înțelege neapărat că este vorba de cuvinte formate pe teren românesc, ci numai că avem a face cu cuvinte motivate a căror formație este sau a fost clară pentru vorbitorii români”. Acest mod de tratare este cu totul justificat, iar dacă structura formațiilor cu **bez-** se dovedeşte a fi fost clară, în trecut, pentru o *anumită categorie* de „vorbitori români”, el trebuie extins şi la respectivele formații. Ne referim la o *anumită categorie* de utilizatori ai limbii române, cu adausul, *într-o epocă determinată*, bazându-ne pe faptul că termenii pe care-i vom analiza au făcut parte, inițial, din terminologia religioasă şi administrativă, abia ulterior intrând, unii dintre ei, în limba populară. Este deci de presupus că măcar pentru cei care-i foloseau în biserică ori în cancelarii modul lor de alcătuire să fi fost, în bună măsură, clar.

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)

Pe de altă parte, este necesar a lua în considerare şi *cine* face analiza: lingvistul sau vorbitorul obişnuit, pentru că ea prezintă două tipuri de abordare: *analogic-interpretativă*, în primul caz, şi *analogic-intuitivă* în situaţia nespecialiştilor, cu anumite variaţii în funcţie de gradul de cultură al acestora. Componenta diastratică nu poate fi deci ignorată, aşa cum nu poate fi eludată nici cea diatopică, elemente, de altfel, clarificate în teoria generală a formării cuvintelor. În plus, atunci când se face analiza unor compuse sau derivate se realizează, aproape inevitabil, şi un demers etimologic, care poate fi mai mult sau mai puţin laborios, cum se întâmplă, în acest din urmă caz cu aşa-numitele *teme legate*, din structuri precum *în-călţa / des-călţa,* extrem de numeroase în formaţiile neologice: cf., de exemplu, suita *im-plica / com-plica / re-plica / a-plica / ex-plica*, la care am putea să-l adăugăm şi pe *su-plică*[2]. Aşadar, trebuie luată în considerare şi componenta diacronică[3]. În general, se consideră că analiza de tipul celei invocate în $FCLR_1$ este suficientă, structurile neanalizabile fiind deci scoase din discuţie. Dar dacă cercetarea urmăreşte evoluţia de ansamblu a unui formant, din care să se deducă productivitatea sau ineficienţa lui şi modul în care şi-a dobândit o anumită funcţionalitate în cadrul diferitelor variante ale limbii, atunci cantonarea numai în sincronie devine insuficientă şi chiar inoperantă. În consecinţă, acest tip de analiză va trebui să aibă în vedere şi formaţiile neanalizabile de către vorbitorul obişnuit spre a pune în evidenţă cauzele lingvistice şi extralingvistice care au determinat, istoric, statutul actual al respectivului formant. Mai trebuie precizat că în cazul acestor serii „mai mult sau mai puţin închise" este preferabil să se dea, pe cât posibil, liste complete[4].

Lucrările lexicografice îl încadrează pe **bez** în clasa adverbului, având sensul „Afară de..., fără, lăsând la o parte, nemaipunând la socoteală", cumulând uneori şi înţelesul neologismului „plus" (DA). Cu această valoare a circulat, până în secolul al XIX-lea, mai ales în estul ţării, în formulări precum următoarele: *Douăzeci bani la suta de vedri să aibă a-i lua... **bez** opt bani vechi*. (Mold., a. 1799) URICARIUL, III,7/$_{15}$. *Şi **bez** poşta cea mare şi obicinuită, este poşta (a) oraşului, de-i zic mică*. GOLESCU, Î. 30. – *Afară de comisionul meu? – Se înţelege, **bez** comisionul d-tale*. ALECSANDRI, T. 742. *Au leafă bună, **bez** Vlaşca şi Teleorman* [adică „fără să se ţină seama

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)

de avantajele ilicite" Ciorănescu, DER, s.v. *bezŭ-*] *ZANNE, P. VI, 443*. (*apud* DA).

În DA s.v. **bez** se precizează că este vorba de un „cuvânt literar, introdus prin actele oficiale din sl. *bezъ-*, idem". (La Ciorănescu, DER, s.v. *bezŭ-*: „Termen juridic şi administrativ").

Tot în DA se face referire şi la calitatea lui de element derivativ în limbile slave, unde este folosit ca prefix privativ. Unele dintre cuvintele slave cu *bezъ-* în structură „au fost apoi împrumutate şi de scriitorii noştri vechi, cu deosebire de Dosoftei [...]".

Puține formații cu **bez-** sunt analizabile în română. Analiza poate viza atât formantul, cât şi baza de derivare ori numai formantul prin „asociere" cu adverbul omonim şi omofon. Identificarea prefixului se poate realiza şi prin comparație cu derivate cu alt prefix de la aceeaşi bază.

bazaóchi, adj.**,** este analizabil, chiar dacă, după unii, incorect, prin subst. **ochi**, care, de altfel, a influențat şi sensul inițial, „Necuviincios", al derivatului, în „Care se uită chiorâş, zbanghiu, saşiu": *Ochi bazaochi*. POP, ap. HEM (DA). Cu acest sens este cunoscut mai ales în Teleorman şi Vâlcea (DA). La ALECSANDRI, T. 274 (apud DA), substantivat şi cu valoare stilistică, apare cu sensul primar (?) „Nebunatic, deşănțat": *Vine şi basaochiul ista...* În ce priveşte segmentul inițial, cf. **bazaconie** şi, în special, forma neasilmilată, etimologică, **bezaconie**. Deşi nu se pronunță cu certitudine, DA, MDA, Scriban au în vedere un etimon slav: slavul *bezokij* „fără ochi" (DA), ucr. *bezokiĭ***.** Tot pentru un etimon slav, dar diferit, optează şi Ciorănescu, DER: sl. *bezokŭ* „Necuviincios". El se distanțează de DA şi Scriban, care au luat în considerare „interpretarea greşită a cuvântului, grație consonanței sale, care îl apropie de *ochi*". În TDRG s.n. se are în vedere o posibilă proveniență din lat. *bīs-abocŭlus*, precum în sp. *bisojo* „scielend" < *bīs-ocŭlus* şi fr. *aveugle* „blind" < lat. *abocŭlus*. La dezvoltarea fonetică a lui *bīs-* a putut contribui slavul *bezokij*, cu trimitere la rus. *bezokij* şi pol. *bezoki* „augenlos" şi la rom. *bazaconie* < *bezzakonije*.

bezacónie s.f. „Nelegiuire, fărădelege, crimă" (DA). Prima atestare în VARLAAM, C. II, $61/_2$ (MDA). Cu acest sens şi cu această formă, derivatul este ieşit din uz. Astăzi apare, în limba

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)

literară (cu o sesizabilă coloratură stilistică) numai sub forma asimilată **bazaconie**, cu sensul „Ideie, faptă, istorie, întâmplare etc. ciudată, bizară, care te pune în mirare, ciudățenie” (DA): - *Am auzit că nu mă poți suferi. – Eu, pe d-ta? Cine a putut născoci o bazaconie ca asta?* ALECSANDRI, T. 1684 (cf. şi I. NEGRUZZI, II, 44; CREANGĂ, A. 12/$_{16}$ etc.). Regional, la sensul 1, se întâlneşte, rar, şi forma *bazăcónie*, iar la sensul 2, *baţagónie* REV. CRIT. IV, 85; JIPESCU, O. 45 (DA). În Banat, *boţogoáne, bozocoáne* (TDRG s.n. Cf. şi ALR SN V, h. 1402). Este un împrumut cult din v.sl. *bezzakonije* (*безъ-zakonije/zajkonŭ* „fără de lege”). Analiza se poate realiza în raport atât cu prefixul, cât şi cu baza **zaconie**, provenită din v. sl. *zakon „Lege; poruncă”*, termen întâlnit în texte vechi administrative şi juridice: PRAV. 275, chiar sub forma **zacon** (MDA). Cu această formă apare şi în Banat, dar cu sensul „Datină” şi cu proveniență din srb. *zakon* (MDA)[5]. Cf. şi **bezaconic** (Rar) „Nelegiuit, fărădelege”: *Găsitu-s-au şi un copil de creştin, muncit de bedzaconicii Jidovi* NECULCE, LET. II, 400/20, şi **bezaconuí** vb. (Rar) „A comite nelegiuiri, fărădelegi, crime, a face *bezaconii*”: *Zişu lege-călcătorilor să nu bezaconuiască.* CORESI. PS 199 (în PSAL. SCH. 234 = *nu fără-legiuireți*) (apud DA).

bezglásie s.f. „Lipsă de voce; muțenie”. DOSOFTEI, V.S. 213/$_1$, ca primă şi unică atestare. Termen relogios, analizabil, în primul rând, prin **glas** „Voce”: *Ridicară glasulu său grăind*. COD. VOR. 15/$_{14}$. Poate fi luată în considerare şi sintagma *glasuri bisericeşti*, însemnând „Fiecare din din cele opt moduri fundamentale după care se execută cântările bisericeşti” (DA). Un antonim al lui **bezglásie** este **glasnic** s.m. „Orator renumit”: *Acesta glasnic în toată lumea dascăl*. DOSOFTEI, V.S. 122/$_2$ (= Ioan Gură de Aur). Se mai poate face referire şi la **glăsi** vb. *Auziră că evreiască limbă glăsi către-înşii*. COD. VOR. 37/$_2$, şi la **glăsui.** La TDRG s.n. **bezglazie** şi etimologia asl. *bez- + glasŭ*.

bezmétic, **-ă** adj. Termen din domeniul apiculturii: „*Stup bezmetic* = orfan, fără matcă (sau cu matca stearpă, nefructificată sau falsă”. Prin extindere, „(D. albine, în legătură cu un verb al mişcării) Fără conducător, fără cap şi fără țintă, în neştire, zăpăcit”: *Un roi de albine [...] umblau bezmetice de colo până colo [...]*. CREANGĂ, P.

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)

238. Sensul s-a extins apoi la oameni: „Zăpăcit (ca albinele care şi-au pierdut matca) fără a şti încotro s-o apuce; p. ext. (atributiv) uluit, ameţit, tehui, buimac de cap, năuc”: *Îl bucură... ,ca un bezmetic ce era la minte*. NECULCE, LET. II, 271/$_{30}$. Întâlnit în special în Moldova. Ortografiat şi **besmetic**: *Vedeai un norod besmetic, neştiind unde mergea***.** BELDIMAN, TR. 437(DA). Analizabil prin **dezmetic, -ă** adj. „(D. oameni) Care umblă fără rost” etc. BIBLIA (1688), 212 2/15 (MDA). Există şi verbul **bezmeticí**, derivat din **bezmetic**, localizat tot în Moldova, cu sensul „A deveni bezmetic, a se zăpăci, a se năuci”: *[Fără matcă] albinele bezmeticesc [...]* KONAKI. *Iar eu stam cu puşca la ochi, încurcat, bezmeticit, neştiind în ce să dau*. GANE, ambele apud TDRG, acesta analizabil prin **dezmeticí**. George Giuglea, „Dacoromania”, II, p. 823, consideră explicaţia prin *bez* + *matka* „artificială” şi propune un istoric latinesc: „«Ein störrisches Pferd» se zice în log. campid. *(b)ettyosu, abbettayosu*, zis şi despre oameni, din *(ab)bettyare, -ai* „störrisch sein, zanken”, din lat. *amphisbetiens* (p. 100 şi v. REW 428). Cred că şi rom. *bezmetic, -tec* poate porni de aici, având aproape acelaşi sens „zăpăcit, nebun etc.” (v. Tiktin, ad. v. unde explicaţia *bez* + *matka* îmi pare artificială; chiar forma rut. *besmatok* „roiu fără matcă” din *Dacoromania* I 214 întâmpină şi greutăţi formale [în notă precizându-se că „Întrebuinţarea din exemplul citat acolo „(albinele) umblau bezmetice” poate fi numai întâmplătoare. Aşa se poate spune despre orice vietate, nu numai despre albine.”] Formal s-ar explica astfel: *împesbetic*, alături de *ameţi, desmeţi* a devenit *bezmetic* şi *dezmetic*, prin confundarea lui *bez-* cu prefixul *des-* (cf. şi derivatele *bezmetecì, dezmetecì* etc. Tiktin ad. v.”. În schimb, Vasile Bogrea consideră etimologia „neîndoioasă”: „În treacăt, spune el, amintim că *bezmetic*, a cărui etimologie , datorită lui Weigand (rut. *besmatok* „roiu fără matcă”, ni se pare neîndoioasă, se zicea, originar, şi mai în special despre albine: „*bezmeticesc* roii fără matcă” [...] şi că acelaşi înţeles propriu îl întâlnim în srb. *bezmatok* „Bienenstock ohne Königin”, *obezmaticiti se* «die Bienenkönigin verlieren»” („Dacoromania”, I, p. 214).

DA: Din slav. (rut.) *besmatok* „(stup) fără matcă”. Weigand, *Jahresber.* XIV, 112; cfr. TDRG. MDA: ucr. *bezmatok*. Scriban

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)

respinge etimologia din rut. *bezmatok* şi trimite la un *bozométic* şi *buzumétic* adj., ce provin din **bezometic, *bezumetic*, cf. bg. *bezúmnik „*fără minte, prost", *bezmetic* însemnând în română „Nebun, zăpăcit". TDRG s.n. are o primă atestare în BIBLIA 1688, iar ca etimologie trimite la *a ameți*: „Vgl. *a ameți*. ET. Doch ist, wegen des sonstkaum zu erklärenden *bez-*, wohl richtiger serb. *bezmatak* „weiselloser Bienenstock" (ohne Bienenkönigin), heranzuziehen, das zunächst zu der Redensart *a umbla, a rătăci ca un besmetic* geführt haben könnte, vegl. Auch das erste Beisp. Im folgd. Art; *a se dezmetici* „zur Besinnung gelangen" darf nicht irreführen, da es offenbar erst spät unter dem Einfluß v. *a se dezmeți* zu dieser Bdtg. Gelangt ist. In der form *dezmetic* ist das slav. Präfix durch ein einheimisches ersetzt. Weitere Vorschläge bei CIORANESCU 817".

Ciorănescu, DER: „Der. Din sl. *bezumŭ* „nebunie" (Iordan, *Arhiva*, XXX, 221; REW 428), cu fonetism dezvoltat ca în sl. *bezŭ matokŭ* „(stup) fără regină", cf. sb. *Bezmatočiti* „a rămâne fără regină" (Weigand, *Jb.*, XIV, 112; Loewe 56; DAR; Puşcariu, Lr, 356). Asocierea poate părea curioasă, dar este ilustrată suficient de citatul din Conachi (dat de Scriban): *albinele bezmeticesc fără matcă*. După Giuglea, *Dacor.* II, 823, *bezmetic* ar proveni din lat. *amphisbeticus*, ca it. *Bisbetico*. Var. *desmetic* „zăpăcit" contrazice semantismul lui *dezmetici* „a se trezi din beție, a-şi veni în fire". Este pos. ca *desmetici* să reprez. Un mai vechi **desmîntici* < lat. **deexmenticare* (cf. it. *Dimenticare*, REW 2550 a), care a însemnat prob. Acelaşi lucru ca *bezmetici* „a zăpăci, a năuci". Ulterior *desmetici* a fost simțit ca opusul lui *bezmetici* şi interpretat ca „des-zăpăci", după schema normală a rom. (cf. *face – desface, îmbrăca – desbrăca, închide – deschide*). Altă ipoteză, care îl explică pe *dezmetic* prin contaminarea lui *bezmetic* cu *desmeticí*, la Puşcariu, *Dacor.*, VIII, 111".

O serie de alte cuvinte în care apare **bez-** sunt neanalizabile pentru vorbitorul obişnuit, structura lor putând fi pusă în evidență doar prin analiza etimologică:

bezbójnic adj. „Fără Dumnezeu". Amintit de DA s.v. *bez*, apud HEM 2148, dar nereluat ca cuvânt-titlu. Apare însă cu această

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)

calitate în TDRG şi TDRG s.n. cu atestare la DOS., VS. Apr. 27; 100 a „gottlos”, din ksl. *bezbožĭnikŭ* „Gottloser”. Cf. şi Graur, *Nom d'agent*, p. 34.

bézmăn s.n. „Embatic” (DA). **bezmă*n*** „Emfiteoză plătită de cei care trăiau pe domeniile principelui, ale nobililor sau ale mănăstirilor” (Ciorănescu). Învechit şi atestat prin Moldova. *Bezumănul cu apărie, ce au fost dând cârşmele din toată ţara.* N. COSTIN, LET. II, 58/$_{5}$. *O pivniţă ce are mânăstirea Cetăţuea aice în Iaşi încă să fie scutită de camănă, de bezumăn*. (Mold.., a. 1752) URICARIUL II, 124/$_{26}$ (DA). Prezintă mai multe variante: *bézmân* (Com. I. NEGRUZZI), *bézmen* şi *bésmen* (dar şi *besmén* la CIHAC, II, 549), *bézmăt* şi *bízman*, scris *bísman* la I. IONESCU, D. 348, *bézmet* (Mold., 1803) URICARIUL, IV, 159/$_{20}$. În ce priveşte etimologia, DA o consideră „necunoscură”, dar trimite la TDRG, unde se indică paleoslavul *bezměninъ „neschimbat”* (cf. TDRG s.n. (1624 DIRA XVIII/5,301) Et. wahrsch. asl. **bezměninŭ* „unveränderlich”), şi la ŞIO, care-l derivă din rus. *bezmenъ* „cântar”, despre care se trimite la BERNEKER, SL. W. 53-54. Ciorănescu,DER: Sl. *bezŭ* „fără” şi *měna* „schimb”, fiind contribuţia proprie a celor care şedeau permanent („fără să se schimbe”) pe domeniul altui stăpân. Rădăcina este aceeaşi ca în cuvântul *izmene*. Der. *bezmănar, bezmănui*. Aceeaşi etimologie şi la Scriban. Cf. BERNEKER: *бєзмєнъ* aus **bezъ měny* (s. *měna*) „ohne Wechsel, ohne Veränderung”.

béznă s.f. „Abis, adâncime fără fund, hău”. În scrierile religioase apare cu sensul „Adâncimea iadului”: *Întru fără-fundul beznei aruncă omul.* CORESI, E. 5/$_{4}$. *Dumnedzău căruia să închină toate semenţiile ceriului şi a pământului şi a bézdnelorŭ...*VARLAAM, C. 198. *Muntele Ethnii... în bezna pârlitelor sale rădăcini se pohârneşte*. CANTEMIR, IST. 161. Variante: *bă*z*nă* LB, LIUBA; *bâ*z*nă* SIMA, M.; *bézdnă, béznie*: *I-au svârlit întru bezniea vecĭniciei pedepselor căzute* URICARIUL, I, 69/$_{16}$. Din paleoslav. *Bedŭna* „abyssus”, propriu: „fără-fund” (DA). Aceeaşi etimologie şi la TDRG, Ciorănescu, DER, Scriban (d. *bezŭ*, fără, şi *dŭno*, fund). Cf. BERNEKER: *бєздна* f. „Abgrund” zu *дъно* „Boden”.

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)

bezpopóvăț, -ă adj. şi subst. Numele unei secte religioase (de Lipoveni) – fără popi – în Rusia, risipită prin părțile învecinate din teritoriul românesc (Bucovina, Moldova, Dobrogea) (DA). O primă şi unică atestare la N. DUNĂREANU, SĂM. VI, 379 (MDA, cf. şi DA s.v. *bez-*). Din rus. *bezpopobeț* (MDA).

bez(s)rebă*r*nic, -ă adj. „Care nu primeşte mită, neluător de bani (de argint), incoruptibil". La DOSOFTEI, V.S. 98 etc. (DA s.v. *bez-*, care-l consideră provenit din ruseşte). În TDRG s.n.: *Şi bezsrebărnicii Pantelimon, Cozma, Damianos* (CANT., DIV. 64a). Heute *Sfinții cei fără de arginți*. ET. ksl. *bez* + *srebro*.

În alte câteva cuvinte, prefixul *bez-* nu mai poate fi identificat, întrucât a suferit transformări formale:

bâzdâgánie s.f. Monstru, namilă, arătare: *Numai iată ce vede Harap-Alb altă bâzdâganie şi mai şi*. CREANGĂ, P. 244. P. ext. Minunăție, ciudățenie, drăcie. Şi: *bâzdăganie* CIHAC ii, 13. Etimologie necunoscută. (Cuvântul pare a fi influențat de *dihanie*; TDRG propune slav. *bez-dyhaninъ* „fără suflet"; cfr. *bidiganie, bidihanie*.) Şi Ciorănescu, DER, preia etimologia din TDRG: sl. *bezŭ dychaninŭ* „fără suflet", contaminat cu *dihanie* (cu trimitere la DAR şi Candrea). Ea este menținută şi în TDRG s.n.: „wahrschl. asl. *bezdyhanĭnŭ* „unbeseelt".

becisnic, bicisnic (mai ales în est) adj., subst. „Ticălos, păcătos, decăzut". „Nevoiaş (ca forță fizică), slăbuț (trupeşte)". *S-au necat toți, numai eu am rămas, o becisnică*. DOSOFTEI, V.S., 152. *Viind solii Gothilor în haine atât de terfelite [...], Valentinian văzându-i aşa de bezcisneci, i-au întrebat...* CANTEMIR, HR. 255/$_{12}$. Din paleoslav. *bezъčьstьnikъ* „fără cinste, infam" (DA). La Ciorănescu, DER: sl. *bečĭstĭnŭ* „necinstit", *bečĭstĭnĭkŭ* „nemilos". Scriban explică etimonul: d. *bezŭ,* fără şi *čistĭ*, cinste. El stă şi la baza altor derivate: *becisniceşte* adj. NECULCE, LET. II, 389/$_{17}$; *becisnicí* DOSOFTEI, V.S. 211, 2; *becisnicie* DOSOFTEI, V.S. 180, CANTEMIR, HR. 145/$_{11}$ (DA). Cf. şi Graur, *Nom d'agent*, p.34.

buzuminí vb. (Coşteiu, în Ban.) „A se zăpăci". Com. URECHE. Cfr. *zăbuní* (DA). Et. nec. (MDA). Cuvântul este discutat de Gămulescu, p.98 şi este pus în legătură cu s.cr. *bezuman* „fără minte,

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)

nechibzuit, nătâng", cu precizarea că „este greu de stabilit dacă este un derivat românesc dintr-un **bezumăn*, neatestat,sau derivat din s.cr. *bezuman* (cum presupune CADE)". Etimonul s.cr. este luat în considerare şi de Trâpcea, 267.

Scriban aduce în discuţie şi perechea **bozomético** şi **buzumético, -ă**, „Prost, bleg", care ar proveni din **bezometic, *bezumetic*, puse în legătură cu bg. *bez-úmnik*, fără minte, prost şi trimite la *bosomelnic*[8] şi *bezmetic*. Pentru atestare se indică revista „Ion Creangă" 5, 220.

Sub raport fonetic, sl. **bezŭ-** a pierdut pe teren românesc ierul tare (**ŭ**), care, de altfel, în unele derivate căzuse încă în slava veche, întrucât se afla în poziţie neintensă.

Prefixul **bez-** are valoare negativ-privativă şi se încadrează în grupa prefixelor cu cea mai mare frecvenţă de întrebuinţare. Cu toate acestea, el nu s-a impus în română. Una din cauze este de natură formală: transformările fonetice au făcut nereperabilă existenţa prefixului în unele cuvinte (*bâzdâganie, becisnic, buzumini*). Alteori modificările formale au afectat cuvântul de bază (*beznă*) ori acesta n-a putut fi înţeles şi izolat deoarece nu avea circulaţie independentă în română (*bezbojnic, bezmăn, bezpopovăţ, bez(s)rebărnic*). Cu toate acestea, cauza formală nu a fost întotdeauna decisivă, căci *beznă* s-a impus atât în limba literară (cu evidente conotaţii stilistice), pe când unele formaţii analizabile nu s-au impus (*bazaochi, bezglasie)*. Au intervenit aici, după toate evidenţele, circumstanţe de natură sociolingvistică vizând circulaţia diastratică a derivatelor. În acest sens, *beznă*, ca termen specific limbajului/stilului religios, a cunoscut o răspândire apreciabilă, pătrunzând din acest stadiu literar în vorbirea populară[6]. La fel s-a întâmplat şi cu *bezaconie*, termen din limbajul religios, iniţial, care, sub forma *bazaconie*, a intrat, prin depreciere semantică, în zona cuvintelor expresive din limba literară[7]. Termenii din limbajul juridico-administrativ (*bezmăn, bez(s)rebărnic*) au fost înlocuiţi de alţii, pe măsura schimbării relaţiilor sociale şi economice. În câteva cazuri avem a face cu termeni regionali (*bazaochi, bezmetic, buzumini*), cu circulaţie restrânsă în zone opuse geografic: Moldova, Bucovina, Banat.

Există însă şi o cauză pe care am numi-o *ideologie lingvistică*, seszabilă încă din perioada textelor rotacizante şi care consta în

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)

înlocuirea împrumuturilor directe din slavonă în favoarea calcurilor. Vom întâlni deci de timpuriu compusul *fără-fund* pentru *beznă*: *fără-fund* s.n. Abgrund (16. Jh. PS. SCH. 42,8) (als Übersetzung von gr. *ábυσσος*, ksl. *bezdŭna)*. *Şi izvoară a fărăfundurilor*. (BIBLIA 1688 Dt 8,7) (TDRG s.n.).

La fel pentru *bezakonije*, calchiat prin *fărădelege* s. f. (16. Jh. PS. SCH. 39,12) *Ferice de ceia ce le se iartă fără de legile* (MS. 1710 Ps 31,1, CCR I, 365). Nachbildung von gr. *ánomía*, ksl. *bezakonije* (TDRG s.n.). Ciorănescu, DER: format pe baza sl. *bezakonije* (3271). A fost format şi verbul *a fărălegí* şi *a fărălegiuí* V. intr. (16. Jh. PS. SCH. 105,6). *GreaŞim cu părinţii noştri, fărălegiuim, nu dereptăm* (CORESI PS.[5] 2066/207a; Ps 105,6). ET. *fără* + *lege*, als Übersetzung von ksl. *bezakonovati*, (TDRG s.n.). De la *fărădelegiui* s-a format subst. *fărălegiuitor* (16. Jh. PS. SCH. 36,28) (*Ibid.*).

În aceeaşi perioadă apare şi un alt calc: *fărăminte* (16. Jh. PS. SCH. 37,6) S.m. Torheit. *Împutarea fărămentelui datu-mi-ai* (PS. SCH. 38,9). *Doamne, tu ştiuşi fărămentea mea* (CORESI PS.[5] 124b; Ps 68,7, dar şi cu sensul „wahnsinnig, töricht", *fărădeminte* (PS. SCH. 73,22; ŞINCAI, D.) şi cu forma negativă *ne-fără-minte* (CORESI; PS. SCH.). ET. *fără* + *minte* als Übersetzung von ksl. *bezumĭnŭ, bezumije* TDRG s.n.).

Au existat încercări de calchiere şi prin prefixul **ne-**: *nelegiuí* V. intr. (1688 BIBLIA) gott-, ruchlos, frevelhaft handeln, freveln. *Greşit-am, nelegiuit-am şi am păgânit* (BIBLIA 1688 2Chr 6,37). ET. *a legiuí.* De la *nelegiui* s-a format subst. *nelegiuire* (1688 BIBLIA Gn 19,15), iar de la *legiuí*, adj. *nelegiuit: Fiii cei nelegiuiţi nu dobândesc drituri deopotrivă cu cei legiuiţi* (COD. CAL. & 208) (Cf. TDRG s.n.).

Derivatele cu **bez-** sunt împrumuturi, adaptate, mai mult sau mai puţin, limbii române. Cele mai multe provin din slavonă (termenii religioşi şi administrativi), iar câteva din ucraineană, sârbă şi rusă (cuvintele regionale).

Prefixul **bez-** n-a fost niciodată productiv în limba română (Graur, *Nom d'agent*, p.34). Termenii vechi slavi care-l conţin au făcut parte, iniţial, din terminologia religioasă **şi** administrativă.

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)

Proveniența lor este deci cultă. Ulterior au intrat şi în limba populară. În raport cu sinonimele lor literare (acolo unde există, aceste derivate împrumutate au o puternică coloratură stilistică (cf. *beznă* vs *întuneric*).

Note

1. Cf. FCLR, de altfel singurul tratat pentru limba română, iar pentru problema noastră $FCLR_2$, p. 6, unde sunt redate criteriile de înregistrare a prefixelor: „Pentru toate categoriile de formații s-au luat în considerație numai cuvintele în care prezența prefixului se recunoaşte prin raportarea la un cuvânt de bază (simplu, derivat sau compus) existent în limba română: în primul rând formațiile integral a n a l i z a b i l e, în structura cărora se recunoaşte atât prefixul, cât şi cuvântul de bază […], dar şi cele s e m i a n a l i z a b i l e, la care se recunoaşte numai prefixul în opoziție cu alte formații prefixate sau compuse cu o temă comună, inexistentă ca un cuvânt independent […]".
2. Am analizat problema temelor legate în studiul *Probleme teoretice ale dervării cu prefixe în limba română*, în vol. *Studii de limbă şi stil* (G. I. Tohăneanu şi Sergiu Drincu coord.), Editura Facla, 1973, p. 151-159, reluat apoi în Sergiu Drincu, *Compunerea şi prefixarea. Repere teoretice în lingvistica românească*, Editura Amphora, 1999, p. 41-48.
3. Cf., în acest sens şi $FCLR_1$:„ […] studiul formării cuvintelor este prin forța lucrurilor obligat să rezolve probleme de etimologie, fie şi numai în sensul acceptării au respingerii unor soluții date de alți cercetători, dacă nu şi în sensul propunerii de soluții noi" (p. XIII).
4. *Ibidem*.
5. Există, de fapt, trei accepțiuni ale lui ***zacon***, şi anume, ***zacon*[1]** s.n. (Învechit şi regional) (Capitol de) lege; p. ext. Poruncă: *Cun dzice cartea cea veache la vtorii zacon, 17 capete:cela ce nu să va pleca… cu moarte voiu să moară*. PRAV. 275. Var. *zăcon* (Gămulescu, E. 202), *zeicon* (VICIU, S. GL. 16). Din slavonul *законъ*. ***zacon*[2]** s.n. (Banat şi Transilvania) Datină, obicei. ANON. CAR.; Gămulescu, E. 202; H XVIII 315, com. LIUBA etc. Şi: *zecon, zocon*. Din scr. *zacon*. ***zacon*[3]** (Învechit) Ordin militar de călugări; organizație de cavaleri sau similar cavalerilor. N. COSTIN, LET. Din pol. *zakon.*(Pentru toate, cf. DLR). La Scriban, toate sensurile sunt grupate sub un singur titlu, iar etimologia este dată cu evidențierea prefixului: vsl., bg., rus, pol. *za-kon*.
6. În ce priveşte vechea română literară, cf. G. Ivănescu, *Problemele capital ale vechii române literare*, Iaşi, 1948 şi I. Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei, Bucureşti, 1975.
7. A se vedea, în acest sens, Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*. Ediție definitivă, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1975, şi A. Graur, *Grupuri simbolice în fonetismul românesc*, „Studii şi Cercetări Lingvistice", 1959, nr.2, p. 205-212.

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)

8. *bosomélnic, -ă* adj. (var. din *bozometic* prin schimbare de suffix şi infl. de *bosumflat*) Mold. sud. Posac, tăcut, mocnit, necomunicativ.

Bibliografie

Max Auerbach, *Die Verbalpräfixe im Dakorumänischen*, în „Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig", 1913, vol. XIX-XX, p.209-264.

Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită şi traducere din limba spaniolă, de Tudora Șandru Mehedinți şi Magdalena Popescu Marin, Editura Saeculum I. O., BucureȘti, 2001.

Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*. Vol. II. *Secolul al XVI-lea*. Ediție îngrijită de prof. univ. J. Byck, Editura Științifică, Bucureşti, 1961 (DHLR I, II).

Sergiu Drincu, *Compunerea şi prefixarea. Repere teoretice în lingvistica românească*, Editura Amphora, Timişoara, 1999.

Dorin Gămulescu, *Elementele de origine sârbocroată ale vocabularului dacoromân. Elementi srpskohrvatskog porekla u dakorumunskom rečniku*, Editura Academiei Române, Novinsko Preduzeće „Libertatea", Bucureşti, Pančevo, 1974.

Graur, Al., *Nom d'agent et adjectif en roumain*, Paris, 1929.

Antoine Meillet, *Le slave commun*. Second édition revue et augmentée, Paris, 1965.

G. Mihăilă, *Influența slavonă în vocabularul limbii române literare*, în vol. *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, Bucureşti, 1973, p. 118-126.

Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*. Zweiter Band: *Stammbildungslehre* Wien, 1875; Vierter Band: *Syntax*, Wien, 1868-1874.

Pandele Olteanu, *Contribuții la studiul slavonismelor lexicale in textele rotacizante. I. Substantivele*, SCL, 1960, nr.3, p. 603-619 (609).

Pandele Olteanu (coord.), *Slava veche şi slavona românească*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975.

Magdalena Popescu-Marin (coord.), *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2007.

Theodor Trîpcea, *Cuvintele de origine sârbească din dialectul bănățean (glosar),* „Analele Universității din Timişoara", II, 1964, p.266-273.

André Vaillant, *Manuel du vieux slave*. Tome I. Second édition revue et augmentée, Paris, 1964.

Emil Vrabie, *Etimologii româneşti şi străine*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2001

Sigle şi abrevieri

ALR I: *Atlasul lingvistic român*. Partea I (ALR I) de Sever Pop, vol. I, Cluj, 1938; vol. II, Sibiu – Leipzig, 1942.

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)

ALR II: *Atlasul lingvistic român*. Partea II (ALR II) de Emil Petrovici, vol. I, Sibiu – Leipzig, 1940.
ALR II, SN, *Atlasul lingvistic român*. Partea II (ALR II) de Emil Petrovici, serie nouă [Bucureşti], vol. I, II, 1956; III, 1961; IV, 1965; VI, 1969; VII, 1972.
Berneker: Erich Berneker, *Slawisches Etymologisches Wörterbuch*. Erster Band A-L, Carl Winter's Universitätsbuchhanflung, Heidelberg, 1913.
CADE: *Dicţionarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*. Partea I: *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi* de I.-Aurel Candrea. Partea II: *Dicţionarul istoric şi geografic universal* de Gh. Adamescu, Bucureşti, [1926-1931].
CDDE: I.-A. Candrea – Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. I. Elemente latine*. Bucureşti, 1907-1914.
Ciorănescu: Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită şi traducere din limba spaniolă, de Tudora Şandru Mehedinţi şi Magdalena Popescu Marin, Editura Saeculum I. O., Bucureşti, 2001.
DA: *Dicţionarul limbii române*, publicat de Academia Română, *A – De* şi *F – lojniţă*, Bucureşti, 1913-1949.
DLR: Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1965 – 2000.
MDA: Academia Română, *Micul dicţionar academic*, 4 vol., Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2001 – 2003.
MEW: Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, Wien, 1886 (MEW).
NALRR – Banat: *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*. Sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, Editura Academiei Române, 1980 – 2011.
NALR -- Crişana: Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu”, Cluj-Napoca, Universté York,Collège Universitaire Colendon, Toronto, Canada, *Noul Atlas lingvistic român. Crişana*, de Dorin Uriţescu (coord.), Ionel Stan şi Gabriela Violeta Adam, Lăcrămioara Oprea, Viorica Ana Vlasiu, Editura Academiei Române, Bucureşti.
Scriban: August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti (Etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologisme, provincializme)*, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, Iaşi, 1939.
Skok: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke. Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, Zagreb, 1973.
TDRG: H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Bucureşti, 1903-1925.
TRDW: H.Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 3., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder, 3 vol., Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2001, 2003, 2005 (TRDW).

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)

ROMANIAN PREFIXES OF SLAVIC ORIGIN
(Abstract)

Keywords: *words formation, prefixal derivation, prefixes of Slavic origin*

This article represents only a part of a large study about slavic prefixes in the romanian language (cf. „Philologica Banatica", 2013, nr. 1).

The words made by prefixe **bez-** were identified in the earlier writings in the romanian language during the 16th century and represents translations of some old slavic words. Those words were, generally, religious terms and rarely popular words.

A very small number of derivatives with **bez-** has penetrated in the romanian language and, particulary, in literary language. In the old slavic language it signified „without", like gr. **α(ν)-**.

BDD-A23954 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:55:16 UTC)